

Проблеми пенітенціарної системи України в умовах повномасштабної війни

Автор: Українська Гельсінська спілка з прав людини.

<https://eurointegration.ccl.org.ua/org/ugspl/>

Текст станом на січень 2026 року

Це дослідження підготовлене у межах проекту «Правосуддя для жертв війни та покращення дотримання основоположних прав в Україні», що реалізується за підтримки Європейського Союзу. Усі думки, погляди та пропозиції, викладені в цьому дослідженні, належать виключно автору(-ці) та відображають думки, погляди та пропозиції автора(-ки) та ГО «Центр громадянських свобод». Це дослідження жодним чином не відображає позиції чи політики Європейського Союзу.

Автор і видавець: Громадська організація «Центр громадянських свобод»

Мови видання: українська

Посилання на сайт: <https://ccl.org.ua>

E-mail: office@ccl.org.ua

Використання опублікованих матеріалів дозволяється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

Рекомендоване цитування: Українська Гельсінська спілка з прав людини. Проблеми пенітенціарної системи України в умовах повномасштабної війни. *Центр громадянських свобод*. 2026. 33 с. URL: <https://eurointegration.ccl.org.ua/>

© Українська Гельсінська спілка з прав людини, Громадська організація «Центр громадянських свобод», 2026

ЗМІСТ

Вступ	4
I. Нормативно-правове регулювання у сфері забезпечення безпеки осіб в установах виконання покарань	5
II. Стан та особливості функціонування пенітенціарних установ України в умовах війни	7
<i>Інформація щодо окупованих пенітенціарних установ</i>	7
<i>Інформація щодо установ виконання покарань, які знаходяться на контрольованій території України</i>	8
<i>Діти, які скоїли кримінальні правопорушення</i>	9
III. Безпекові виклики для пенітенціарних установ унаслідок збройної агресії Російської Федерації	12
IV. Захист прав ув'язнених від катувань та жорстокого поводження в місцях несвободи	16
V. Умови тримання, які визнаються порушенням статті 3 ЄКПЛ	18
<i>V. I Право на медичне забезпечення</i>	18
<i>V.II Право на гідні умови тримання</i>	21
<i>V. III Проблематика довічного позбавлення волі в Україні та її невирішеність через імітаційні законодавчі ініціативи</i>	24
VI. Участь установ виконання покарань у публічних закупівлях: ризики та виклики воєнного часу	28
Висновки	30
Рекомендації	31
<i>Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України</i>	31
<i>Кабінету Міністрів України, Мін'юсту, Міністерству охорони здоров'я України</i> ...	31
<i>Офісу Генерального прокурора, ДБР</i>	31
<i>Мін'юсту, ДКВС, ДСНС</i>	32
<i>Мін'юсту, ДКВС</i>	32
<i>Мін'юсту, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини</i>	33

Перелік аббревіатур та скорочень

БПЛА	—	безпілотні літальні апарати
ДБР	—	Державне бюро розслідувань
ДКВС	—	Державна кримінально-виконавча служба України
ДСНС	—	Державна служба з надзвичайних ситуацій
ЄСПЛ	—	Європейський суд з прав людини
ІТТ	—	ізолятор тимчасового тримання
КК України	—	Кримінальний кодекс України
Мін'юст	—	Міністерство юстиції України
МОЗ	—	Міністерство охорони здоров'я України
ООН	—	Організація Об'єднаних Націй
РФ	—	Російська Федерація
СБУ	—	Служба безпеки України
УВП	—	установи виконання покарань
Уповноважений	—	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
УПУ	—	установи попереднього ув'язнення
СІЗО	—	слідчий ізолятор

Вступ

Пенітенціарна система України зазнає безпрецедентного впливу внаслідок повномасштабної війни. Воєнні дії спричинили значні руйнування та пошкодження інфраструктури УПУ та УВП, загострили проблему кадрового дефіциту та істотно ускладнили забезпечення належних умов утримання осіб. За даними Мін'юсту¹ зруйновано щонайменше п'ять УВП, а пошкоджено 44.

Одночасно перед державою постали нові міжнародно-правові зобов'язання, зокрема щодо належного тримання військовополонених відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права.

Додатковим викликом є щоденні російські атаки, що створюють постійну загрозу життю та безпеці ув'язнених. Якщо у прифронтових регіонах ризик артилерійських та авіаційних ударів є критично високим, то у віддалених територіях небезпека зумовлена використанням ракет та безпілотних літальних апаратів, які здатні вражати цілі в глибокому тилу. Це робить забезпечення не лише права на безпеку, а й реалізацію інших базових прав осіб, позбавлених волі (на медичну допомогу, належні умови тримання, працю), надзвичайно складним завданням.

В УВП держава не лише зобов'язана забезпечувати належні умови тримання, але й несе повну відповідальність за життя та здоров'я осіб, які перебувають під її контролем.

В умовах воєнного стану це завдання набуває подвійного виміру: з одного боку, держава повинна гарантувати захист ув'язнених від зовнішніх загроз, зокрема від воєнної агресії Російської Федерації; а з іншого — так само важливим є недопущення порушень з боку самої адміністрації установ, коли посадові особи перевищують свої повноваження та вдаються до катувань чи іншого жорстокого поводження. Таким чином, поряд із протидією зовнішнім ризикам безпеки, Україна має забезпечити дієві механізми захисту осіб у місцях несвободи від внутрішніх зловживань, що є прямим обов'язком держави відповідно до Конституції та міжнародних договорів.

Серед системних чинників, що обмежують ефективність функціонування пенітенціарної системи, ключовим залишається хронічне недофінансування. Нестача фінансових ресурсів стримує реалізацію державних програм у сфері гарантування прав осіб, позбавлених волі. Це набуває особливої ваги в умовах воєнного стану, коли, відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів, держава не може відступати від фундаментальних гарантій: права на життя, заборони катувань та неналежного поводження, а також обов'язку поважати гідність кожної людини.

У відповідь на виклики війни та з метою виконання міжнародних зобов'язань Україна ухвалила низку стратегічних документів, покликаних забезпечити системні зміни та наближення до європейських стандартів. Йдеться, зокрема, про Стратегію протидії

¹Дані станом на квітень 2025 року: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/zasidannya-sektoralnoi-robochoi-grupi-verhovenstvo-prava-mijnarodna-pidtrimka-ta-innovatsii-u-pravoviy-sferi>

катуванням у системі кримінальної юстиції та План дій щодо її реалізації², про Стратегію реформування пенітенціарної системи та операційний план до неї на 2022–2026 роки³ та операційні плани до неї, а також Дорожню карту з питань верховенства права, яка містить блок завдань для удосконалення пенітенціарної системи⁴. Реалізація цих документів має на меті посилити гарантії прав людини у сфері виконання покарань, забезпечити належний захист ув'язнених, затриманих навіть за умов збройної агресії та створити передумови для довгострокової трансформації системи.

Метою цього аналітичного звіту є оцінка впливу правового режиму воєнного стану та фактичних обставин воєнного часу на забезпечення права на безпеку осіб, позбавлених волі, а також вироблення практичних рекомендацій для державних органів та громадських моніторингових механізмів.

Основними завданнями є:

- аналіз нормативно-правової бази (загальної та спеціальної) щодо забезпечення безпеки УПУ та УВП в період дії воєнного стану та функціонування пенітенціарних установ;
- збір і порівняння статистичних даних щодо УПУ та УВП та кількості осіб, що у них перебувають;
- вивчення практики забезпечення прав осіб, які перебувають в УВП під час воєнного стану (евакуація, право на право на захист від катувань);
- визначення прогалин й ризиків у процесах забезпечення прав осіб під час перебування в УВК.
- розробка рекомендацій для державної політики та практики.

I. Нормативно-правове регулювання у сфері забезпечення безпеки осіб в установах виконання покарань

Конституція України⁵ закріплює фундаментальні гарантії щодо охорони прав людини, зокрема осіб, які відбувають покарання. Так, стаття 27 визначає обов'язок держави забезпечувати захист життя людини, а стаття 28 підкреслює невід'ємне право на повагу до людської гідності та встановлює безумовну заборону катування, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Додатково, стаття 63 Конституції гарантує засудженим збереження всіх прав людини і громадянина, за винятком тих, що можуть бути обмежені виключно законом і вироком суду.

²Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1344-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1344-2021-p#Text>

³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text>

⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-p#Text>

⁵ Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Реалізація зазначених конституційних положень покладається на державу, яка зобов'язана створювати ефективні механізми захисту прав навіть в умовах надзвичайних викликів. Це відповідає і міжнародним зобов'язанням України: стаття 2 Європейської конвенції з прав людини⁶ гарантує право кожного на життя, а стаття 3 - право не бути підданим катуванню, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Інший міжнародний інструмент - Конвенція ООН проти катувань⁷ - забороняє будь-які форми жорстокого або нелюдського поводження, що прямо стосується умов тримання під вартою.

Інші міжнародні стандарти також підтверджують цей підхід. Зокрема, мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими ООН (Правила Нельсона Мандела, 2015)⁸ прямо зобов'язують держави забезпечувати захист життя і здоров'я ув'язнених та вживати заходів для запобігання стражданню чи жорстокому поводженню. Своєю чергою практика ЄСПЛ підтверджує позитивний обов'язок держави захищати життя ув'язнених з огляду на їхню вразливість. Так, Європейський суд з прав людини у своїй практиці (наприклад, «Кегауов проти Болгарії»⁹) неодноразово наголошував, що держава відповідає за всіх осіб, позбавлених волі, оскільки вони перебувають під її повним контролем. Нездатність вжити адекватних заходів для їхнього захисту навіть в умовах війни може розглядатися як порушення статей 2 (право на життя) та 3 (заборона катувань і нелюдського поводження) Європейської конвенції з прав людини.

В Україні ці гарантії конкретизуються у Кримінально-виконавчому кодексі України¹⁰, законах України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»¹¹, «Про попереднє ув'язнення»¹² та інших актах, які визначають обсяг прав ув'язнених і відповідні обов'язки держави щодо їх забезпечення. Серед таких прав – на охорону здоров'я та медичну допомогу, правову допомогу, особисту безпеку, працю й освіту, соціальне забезпечення, зв'язок із зовнішнім світом та свободу совісті й релігії. Таким чином, навіть в умовах обмеженої свободи держава гарантує ув'язненим реалізацію базових прав людини.

Разом із тим, у період воєнного стану реалізація окремих прав може бути тимчасово обмежена з міркувань безпеки. Утім, право на життя, закріплене у Конституції та міжнародних актах, залишається непорушним і підлягає безумовному захисту. Саме тому у реаліях повномасштабної агресії РФ питання безпеки пенітенціарних установ є вкрай важливим. Адже особи, які там утримуються не можуть подбати про свою безпеку самостійно. У зв'язку з цим на органи та установи виконання покарань були покладені

⁶ Європейська конвенція з прав людини https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁷ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text

⁹ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-67982%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-67982%22]})

¹⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

¹¹ Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

¹² Закон України «Про попереднє ув'язнення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>

додаткові функції, спрямовані на забезпечення належних умов тримання та захисту життя.

У цьому контексті важливим кроком стало ухвалення наприкінці 2022 року Урядом Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року та операційного плану її реалізації на 2022–2024 роки¹³, що визначили пріоритети підвищення ефективності та безпеки у сфері виконання покарань в умовах воєнних загроз.

Питання евакуації засуджених та осіб, узятих під варту у разі настання надзвичайних ситуацій, врегульоване Постановою Кабінету Міністрів України № 934 від 07.11.2018 «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення у разі введення правового режиму воєнного стану»¹⁴. Документ регулює логістику, конвоювання, матеріально-побутове забезпечення та розміщення евакуйованих у безпечних районах.

Однак на практиці виникає питання ефективності цього механізму в умовах широкомасштабної війни. Попри наявність нормативної бази, фактичні атаки на УПУ та УВП у прифронтових регіонах свідчать, що процедура або не застосовується, або застосовується несистемно та несвоєчасно. Це створює реальну загрозу життю та безпеці ув'язнених, що суперечить конституційному обов'язку держави гарантувати право на життя та гідність незалежно від її правового статусу.

Таким чином, нормативне закріплення можливості евакуації у Постанові № 934 є позитивним кроком, але відсутність реальної імплементації або належної координації між органами влади ставить під сумнів ефективність цього механізму. Системне невиконання передбачених заходів фактично зводить нанівець гарантії безпеки для засуджених та осіб, узятих під варту, і потребує перегляду підходів до забезпечення їхнього захисту в умовах воєнного стану.

II. Стан та особливості функціонування пенітенціарних установ України в умовах війни

Інформація щодо окупованих пенітенціарних установ

За даними Мін'юсту¹⁵, з початку повномасштабного вторгнення на тимчасово окупованій території України опинились 11 УВП та слідчих ізоляторів. Частина установ з окупації повернулася під контроль України. Вочевидь, після контрнаступальних дій Сил оборони України. Тож наразі під контролем РФ перебуває 7 установ.

На території Донецької області розміщувалось 5 установ, з них, дві установи перебувають на тимчасово окупованій території. З інших трьох здійснено евакуацію засуджених та осіб узятих під варту.

¹³ Розпорядження КМУ від 16 грудня 2022 р. № 1153-р «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text>

¹⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/934-2018-n?utm_source=chatgpt.com#Text

¹⁵ <https://komersant.ua/na-tymchasovo-okupovaniy-terytorii-ukrainy-lyshylosia-7-v-iaznyts-ta-slidchykh-izoliatoriv-u-miniusti-vidpovily-shcho-vidomo-pro-uv-iaznennykh/>

На території Луганської області розміщувалась одна установа, яка наразі перебуває на тимчасово окупованій території.

На території Запорізької області розміщувалось 11 в'язниць та слідчих ізоляторів, три з них окуповані. Чотири функціонують, з інших чотирьох здійснено евакуацію.

Інформація щодо установ виконання покарань, які знаходяться на контрольованій території України

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини¹⁶ до **складу пенітенціарної системи Мін'юсту**, станом на 31.12.2024 входять: 56 виправних колоній (мінімального, середнього та максимального рівнів безпеки), 25 слідчих ізоляторів (УВП), 5 таборів для тримання військовополонених, 4 виправні центри та 1 виховна колонія.

Станом на 01.01.2025 у **86** діючих УВП і слідчих ізоляторах трималося **37119** осіб. У 2024 році кількість таких осіб становила – 44 024¹⁷.

Ця статистика підтверджується Мін'юстом і у Звіті про реалізацію у 2024 році Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року¹⁸.

Така тенденція до зменшення чисельності ув'язнених спричинена реформою у пенітенціарній системі та процесами мобілізації ув'язнених. У зв'язку із цим окремі установи перебувають у консервації. Станом на 2025 рік Мін'юст проінформував¹⁹ про консервацію 27 установ виконання покарань протягом останніх 4 років, і заплановано консервацію ще принаймні 8 закладів.

Установи Міністерства юстиції України (станом на 31.12.2024)

Ця таблиця показує склад пенітенціарної системи України, розділений за типом установ, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства юстиції.

Тип установи	Кількість
Виправні колонії	56
Слідчі ізолятори	25
Табори для військовополонених	5
Виправні центри	4
Виховна колонія	1
Всього	86

¹⁶ [Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2024 році»](#)

¹⁷ <https://ukrprison.org.ua/files/docs/1740154236.pdf>

¹⁸ [Звіт про реалізацію у 2024 році Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року](#)

¹⁹ <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya>

Динаміка кількості утримуваних осіб у системі Мін'юсту

Ця таблиця відображає порівняння загальної кількості утримуваних осіб у 2023 та 2024 роках, демонструючи значне скорочення.

Рік	Кількість утримуваних осіб	Зміни порівняно з 2023
31.12.2023	44 032 (розрахунково)	—
31.12.2024	37 119	▼ 15,7%

Окрім того, в Україні є й інші місця, де утримуються особи, які перебувають у конфлікті із законом.

Так, у **системі Національної поліції України** станом на 01.01.2025 року перебувають 95 ізоляторів тимчасового тримання (ІТТ) (у 2024 році – 117, у 2023 році – 125) із загальним лімітом наповнення 2,2 тис. місць (2470 місць). В них станом на 1 січня 2025 року перебувало 94 особи (112 осіб). Всього протягом 2024 року в ІТТ утримувалось 32,3 тис. осіб (34128 осіб)²⁰.

У підпорядкуванні Служби безпеки України (СБУ) функціонує один ізолятор тимчасового тримання у м. Києві - для тримання осіб, підозрюваних у підготовці чи проведенні розвідувально-підривної, терористичної діяльності та вчиненні інших злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції органів СБУ. Місткість ізолятора складає 48 осіб. Станом на 01.01.2025 року в ньому трималося 13 осіб, а загалом протягом 2024 року перебувало 207 осіб.²¹

Статистика Ізоляторів тимчасового тримання (ІТТ)

Ця таблиця містить дані про ІТТ, що перебувають у підпорядкуванні Національної поліції України та Служби безпеки України.

Організація	Кількість ІТТ	Кількість осіб на 01.01.2025	Загальна кількість осіб за 2024 рік
Національна поліція	95	94	32 300
Служба безпеки України	1	13	207

Примітка: Кількість ІТТ Нацполіції зменшилася зі 125 у 2023 році до 95 у 2025.

Діти, які скоїли кримінальні правопорушення

У свою чергу діти, які скоїли кримінальні правопорушення у віці до 14 років, можуть бути за рішенням суду направлені до шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації. Ці заклади перебувають у **підпорядкуванні Міністерства освіти та науки України**. За інформацією МОН, у їхньому підпорядкуванні перебувають на початку 2025 року два заклади: Макіївське професійне училище соціальної реабілітації імені А. С.

²⁰ <https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223>

²¹ <https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223>

Макаренка для хлопчиків, яке розміщене у селищі Інгулецьке, Кіровоградська область, та Комишуваська школа соціальної реабілітації, розташоване у селищі Комишуваха, Запорізька область.

У 2022 році будівлю Комишуваської школи соціальної реабілітації було пошкоджено внаслідок воєнних дій. З метою створення безпечних та комфортних умов навчання та проживання неповнолітніх, тимчасово, на період ведення бойових дій на території Запорізької області, направлення учнів до Комишуваської школи соціальної реабілітації здійснюється наказами МОН за адресою Макіївського професійного училища соціальної реабілітації ім. А. С. Макаренка²². Станом на 01.01.2025 учні у Комишуваській школі соціальної реабілітації відсутні.²³

У Макіївському професійному училищі соціальної реабілітації ім. А. С. Макаренка станом на 01.01.2025 навчалось 11 хлопців (рік тому – дев'ять вихованців – вісім хлопців і одна дівчина). Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.08.2024 № 1133 «Про зміну найменування Макіївського професійного училища соціальної реабілітації ім. А. С. Макаренка» змінено найменування Макіївського професійного училища соціальної реабілітації ім. А. С. Макаренка на Центральноукраїнське професійне училище соціальної реабілітації.²⁴

Заклади соціальної реабілітації для неповнолітніх			
У цій таблиці представлено інформацію про заклади, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства освіти та науки України та призначені для соціальної реабілітації дітей.			
Назва закладу	Область	Статус на 01.01.2025	Кількість учнів
Центральноукраїнське професійне училище соціальної реабілітації	Кіровоградська	Активний	11
Комишуваська школа соціальної реабілітації	Запорізька	Тимчасово не функціонує фізично, але вихованців направляють до училища соцреабілітації	0

Варто зауважити, що за даними Нацполу²⁵, з початку повномасштабного вторгнення неповнолітні в Україні вчинили понад 8,5 тисячі кримінальних правопорушень. Найпоширеніші з них — крадіжки та тілесні ушкодження. У 2022 році, на відміну від довоєнного 2021-го, кількість таких злочинів знизилася майже на 40%. Це,

²² Наказ МОН від 05.03.2022 № 234 <https://mon.gov.ua/npa/pro-evakuaciyu-vihovanciv-komishuvaskoyi-shkoli-socialnoyi-reabilitaciyi>

²³ <https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223>

²⁴ <https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223>

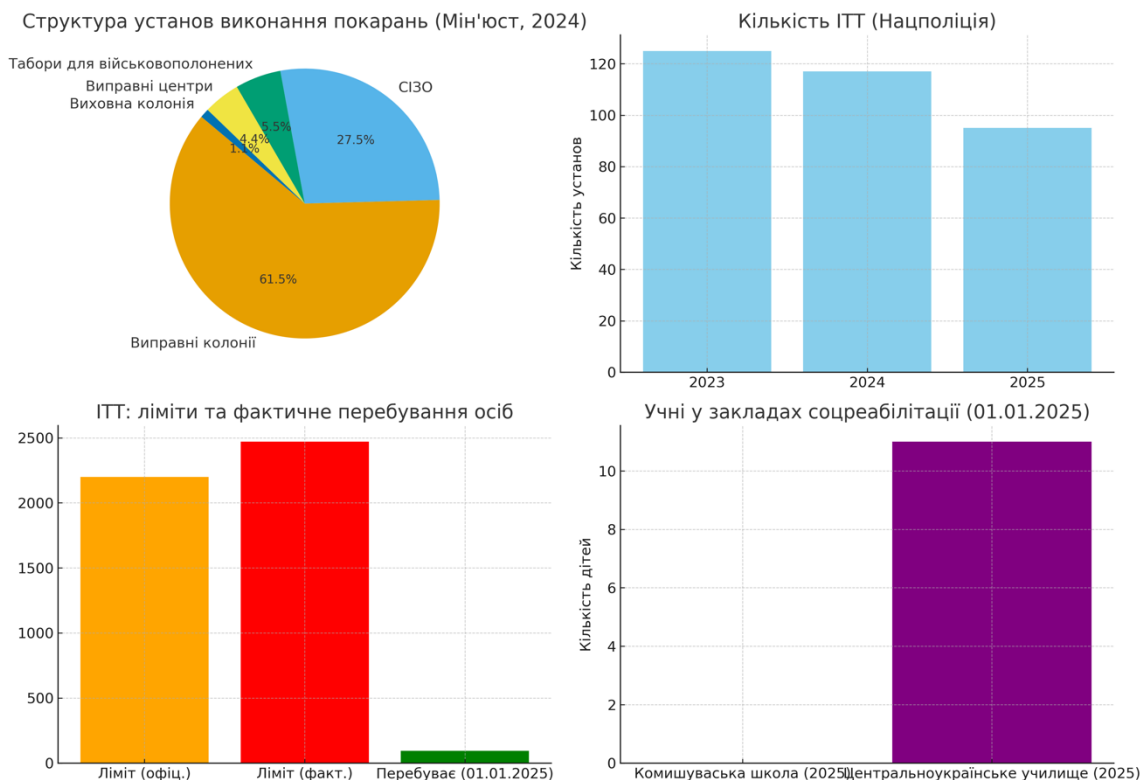
²⁵ <https://mvs.gov.ua/news/vasil-bogdan-kilkist-zlociniv-shhodo-ditei-i-skojenix-ditmi-narazi-zmensujetsia>

зокрема, пов'язано з обмеженнями на пересування, дистанційною формою навчання, евакуацією дітей та родин.

Останнім часом правоохоронні органи України все частіше повідомляють про вербування і використання російськими спецслужбами українських дітей через соціальні мережі з метою збору інформації про стратегічно важливі об'єкти, організації нападів на військове майно, будівлі та споруди тощо. За даними Нацполіції²⁶, лише за 6 місяців 2025 року встановлено 65 фактів учинення кримінальних правопорушень диверсійного характеру за участю 62 дітей віком від 13 до 17 років. Основною мотивацією є гроші.

Вік кримінальної відповідальності дитини в Україні з 16 років, а за особливо тяжкі злочини – з 14 років. **Сьогодні проблема полягає в тому, що в Україні відсутні місця для тримання дітей, які скоїли особливо тяжкі злочини, наприклад, у віці до 14 років на період слідства. Відсутні програми перевиховання, реабілітації та підтримки таких дітей.**

Стан пенітенціарної системи та пов'язаних установ (2024–2025)

²⁶ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4011187-vasil-bogdan-nacalnik-uchenalnoi-policii-ukraini.html>

III. Безпекові виклики для пенітенціарних установ унаслідок збройної агресії Російської Федерації

Четвертий рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну характеризується системними ракетними та артилерійськими ударами по об'єктах цивільної та критичної інфраструктури. Під постійним вогнем опиняються і місця позбавлення волі. Локалізація великої кількості людей, які не мають можливості вільно пересуватися під час повітряної тривоги, робить їх надзвичайно вразливими.

Тому критично важливим є створення та належне облаштування укриттів. На жаль, у відкритому доступі відсутні офіційні дані про наявність та стан укриттів у всіх УВП. Водночас Уповноважений у спеціальній доповіді за 2024 рік²⁷ зауважив, що у низці установ відсутні укриття цивільного захисту. До них належать: Миколаївський слідчий ізолятор, Житомирська установа виконання покарань (№ 8), Чернігівський слідчий ізолятор, Коростенська виправна колонія (№ 71), Черкаський слідчий ізолятор, Одеський слідчий ізолятор, Ізмаїльський слідчий ізолятор, Запорізький слідчий ізолятор та Дрогобицька виправна колонія (№ 40).

Разом із тим, варто враховувати інші ризики, пов'язані із переміщенням утримуваних до безпечних місць-укриттів. Адже у разі надзвичайної ситуації чи обстрілу постає необхідність у швидкому та контрольованому переміщенні великої кількості осіб. Утім, це може призвести до порушення порядку утримання та додаткових труднощів для адміністрацій закладів. Адже перехід засуджених і персоналу до укриття об'єктивно сповільнює реагування у разі повітряних тривог чи масованих атак, існують ризики належного розподілу ув'язнених за режимом тримання, категоріями та рівнем безпеки, підвищується ризик конфліктів, бунтів чи втеч масового руху спецконтингенту. При цьому персонал установи може додатково наражатися на небезпеку під час переміщення.

Російські війська не ігнорують пенітенціарні установи як потенційні цілі. Ці атаки особливо часті у прифронтових регіонах, де ворог активно використовує артилерію, ракети та дрони-камікадзе. Однак, не можна виключати ймовірність ударів по установах у західних регіонах України, куди можуть долітати ракети та БПЛА великої дальності. Таке постійне напруження та загроза життю є неприпустимими.

Трагічний приклад Біленьківської колонії демонструє, що потенційна загроза вже стала реальністю. Біленьківська виправна колонія № 99 у Запорізькій області зазнала ракетного обстрілу²⁸. Ця атака призвела до численних жертв і поранень серед ув'язнених та персоналу, а також до значних руйнувань.

Окрім того, за даними Запорізької обласної військової адміністрації з 24 лютого 2022 року по 17 серпня 2025 року зафіксовано 35 випадків ворожих уражень територій, прилеглих до колонії, та самої установи.

²⁷ [Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2024 році»](#)

²⁸ <https://ngoauu.org/pastka-za-rfatami-yak-derzhava-nextuye-svoimi-gromadyanami-bilenkivska-tragediya/>

Ці постійні атаки можна розглядати цілком як системну загрозу. Обстріли Біленьківської колонії, від артилерії до БПЛА, були офіційно зафіксовані, що свідчить про поінформованість адміністрації та Міністерства юстиції України щодо високого ступеня небезпеки для осіб, які там перебувають.

Попри це, не було вжито жодних дій, спрямованих на переміщення установи в безпечну зону, що свідчить про бездіяльність, яка коштувала людських життів.

Цей трагічний випадок також яскраво демонструє, що наявність укриттів не завжди може врятувати від прямого влучання ракети чи артилерійського снаряда, особливо коли мова йде про ближню атаку. Ігнорування постійної загрози та нерішучість щодо евакуації викликають серйозні запитання.

Попри те, що з моменту початку повномасштабного вторгнення минуло вже майже чотири роки, багато установ, що розташовані у регіонах, наближених до бойових дій, досі не були евакуйовані. Лише після трагедії в Біленьківці Мін'юст нарешті звернув увагу на проблему й ухвалив рішення про переведення ув'язнених до безпечніших місць. Це свідчить про системну затримку в ухваленні рішень, що коштує людських життів.

Так, після загибелі людей в Біленьківській виправній колонії Мін'юст розпочав евакуацію двох інших виправних колоній та слідчого ізолятора на території Запорізької області: «Запорізький слідчий ізолятор»; «Вільнянська установа виконання покарань (№11)»; «Кам'янська виправна колонія (№101)».

Однак під загрозою атак перебувають також інші установи, розташовані на невеликій відстані від лінії фронту²⁹:

- Сумська виправна колонія № 116 – за 27 км від лінії фронту;
- Сумське СІЗО – 27 км;
- Роменська виправна колонія № 56 (Сумська область) – за 19 км;
- Снігурівська виправна колонія № 5 (Миколаївська область) – за 40 км;
- Миколаївське СІЗО – за 53 км;
- Харківське СІЗО – за 29 км;
- Качанівська виправна колонія № 54 (Харків) для утримання жінок – за 25 км;
- Харківська виправна колонія № 43 – за 30 км;
- Олексіївська виправна колонія № 25 (Харків) – 25 км;
- Холодногірська виправна колонія № 18 (Харків) – за 30 км;
- Диканівська виправна колонія № 12 (Харків) – за 41 км;
- Темнівська виправна колонія № 100 (Харківська область) – 45 км;
- Криворізька виправна колонія № 80 – за 65 км.

Ситуація, що склалася, вимагає негайного перегляду політики безпеки та управління в пенітенціарній системі. Недостатня евакуація ув'язнених та персоналу в умовах постійної небезпеки є критичною проблемою. Досвід Біленьківської колонії

²⁹ <https://zmina.info/articles/misheni-za-gratamy-chomu-v-ukrayini-tyagnut-iz-evakuacziyeyu-kolonij-ta-shho-ne-tak-iz-yihnimy-ukryttiyamy/>

повинен стати уроком для всіх, хто відповідає за безпеку цих людей. Життя та здоров'я ув'язнених, які не можуть вільно пересуватися, та персоналу, який їх охороняє, мають бути пріоритетом. **Необхідно впровадити чіткі протоколи евакуації та передислокації, які будуть застосовуватися негайно при виникненні найменшої загрози.**

Окрім того, необхідно враховувати інші загрози з огляду на події 2022 року.

Мова йде про те, що УВП, розташовані в безпосередній близькості до лінії зіткнення, перебувають у категорії підвищеного ризику щодо захоплення окупаційними силами.

Досвід захоплення російськими військами Херсонщини й, відповідно, Херсонського слідчого ізолятора та трьох колоній, зокрема Північної виправної колонії № 90, Дар'ївської виправної колонії № 10 та Голопристанської виправної колонії № 7 у 2022 році наочно демонструє наслідки нехтування цією вимогою: засуджені, які опинилися під контролем окупантів зазнали нелюдських умов утримання, катувань та грубих порушень прав людини, були випадки убивств осіб, що перебували в Херсонському СІЗО. Зміна умов утримання без забезпечення базових прав призвели до фізичного та психологічного травмування осіб, що знаходилися під контролем держави.

Нижче свідчення одного з утримуваних в Херсонському СІЗО, який опинився в окупації.

«11 мая, в принципе, департамент, президент, правительство украинское вынесло постановление о том, что с Херсонским СИЗО утеряна связь полностью, и оно находится полностью под властью РФ. Вот тогда все поменялось, да. Это было до обеда, где-то часов в 11. А уже с 1-го часа, может быть, со 2-го, зашли российские войска. Зашли жестко, то есть, в подвале вроде как «на бунт» – которого на самом деле не было. Зашли, сразу застрелили человека в камере... Это в камере как раз на моем корпусе, где мы сидели. Нет, он был не пожизненный, он был подследственный. Там разговоры о том, что его застрелили где-то на привратке или где – это все ложь. Его застрелили в камере, закрытого, через окно.»

«Там булка хлеба была на 8 человек, потом булка хлеба на 10 человек, потом булка хлеба на 12 человек на день. При россиянах – после того, как они зашли 11 мая вообще чудненько все было. То есть, в каком плане чудненько – 2-разовое питание, но иногда по настроению. То есть, солдат стоит на коридоре, ему показалось, что баландер долго раздает пищу – он сказал: «Раздача пищи окончена», все. То есть, на 2 камеры выдали, остальные – ... Ну, не попали в этот список. Дальше раздача пиши не пошла»

Джерело: матеріали документування УГСПЛ

Також своїми свідченнями поділився ув'язнений Північної виправної колонії (№ 90), яка так само була під окупацією.

«...И вот 11-го мая заскочили эти русские, спецотряд чи я не знаю. В общем, ну моего близкого вообще застрелили на сразу. Ну я не помню его фамилии, я знаю, что лысый парнява, Сергей, да. Его застрелили, в голову выстрел был. А во входные камеры начали кидать эти дымовые шашки, гранаты, в общем, мы готовились к самому жесткому.

«...начали бить, избивать. Меня 2 раза на яму – в августе, 2 раза был на яме по месяцу. За что? Якобы нашли у меня заточку. Какая заточка? Позабирали еще солдаты все. Там держали, избивали. Опять же, просил: «медчасть вызовите». «Сейчас мы тебе вызовем медчасть». И каждый день в каждые 9 вечера они приходили, мне «медчасть» устраивали, что я ничего уже не хотел у них и просить. Это приходили избивали, но это не медчасть приходила, а дежурный или режимник с палками. Догола раздевали, заставляли приседать, избивали. Ну так, может, минут 20-30 поиздеваться и уйти. Яма- это карцер, ДИЗО. Опять же, без всяких документов, без всякой причины....»

Джерело: матеріали документування УГСПЛ

При цьому, варто розуміти, що евакуація ув'язнених — це свого роду спецоперація, яка проводиться у воєнний час, іноді в зоні бойових дій чи наближеній до неї. Оскільки для її реалізації залучаються великі ресурси, оприлюднення чисельності людей, маршрутів та інших деталей може поставити під загрозу самих засуджених, персонал ДКВС (охорону, конвоїрів), цивільну інфраструктуру, де тимчасово розміщують засуджених.

Тому очевидним і виправданим є приховування Мін'юстом і ДКВС даних про ці події чи публікації лише загальних даних або даних постфактум.

Виходячи з цього, однією із головних цілей державної політики у сфері пенітенціарної безпеки під час воєнного стану має бути збереження життя та здоров'я осіб, що перебувають в УВП.

IV. Захист прав ув'язнених від катувань та жорстокого поводження в місцях несвободи

Катування та інші форми жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання є абсолютною забороною в національному та міжнародному праві. В установах УВП держава не лише несе позитивний обов'язок утримувати осіб у безпеці, але й має особливу відповідальність за захист їхніх гідності й життя, бо ці люди знаходяться під повним контролем держави. Порушення цієї заборони шляхом катувань з боку адміністрації або персоналу УВП підриває правову природу покарання як санкції, а також ставить під сумнів спроможність держави виконувати свої:

- конституційні гарантії відповідно до ст. 28 Конституції України щодо заборони катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- міжнародно-правові зобов'язання як сторони Конвенції ООН проти катувань та її Факультативного протоколу в цій сфері.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у своїй щорічній доповіді за 2024 рік³⁰ фіксує проблеми поводження з особами в установах виконання покарань і звертає увагу на випадки недостатнього реагування на скарги, дефіцит належного моніторингу та ризику порушення прав у контексті воєнного стану, а також перенавантаження системи.

У 2025 році у медіа з'явилися повідомлення про викриття системи катувань в окремих колоніях.

Наприклад, повідомлення про масові побиття, знущання та факти смерті ув'язнених у результаті катувань у Полтавській установі виконання покарань (Божківській виправній колонії, події 2023 року), яке розслідувалось ДБР³¹.

За даними слідства, співробітники установи знущалися з осіб, які відмовлялися співпрацювати з адміністрацією, порушували розпорядок або скаржилися на дії працівників. Для цього на території медичної частини було облаштовано спеціальне приміщення, яке використовували як камеру тортур.

У невеликій кімнаті ув'язнених прив'язували до металевого ліжка, залишаючи без їжі, води та можливості скористатися туалетом на кілька днів. Один із постраждалих за останні три роки пережив таке жорстоке поводження понад десять разів. Наразі досудове розслідування завершено, а обвинувальні акти направлені до суду¹.

³⁰ https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_2024_році.pdf

³¹ <https://dbr.gov.ua/news/dbr-vikrilo-fakti-zhorstokih-katuvan-u-poltavskomu-sizo>

Окрім того, у серпні 2025 року Уповноважений також повідомляв про випадок у Київському СІЗО³².

Так, грудні 2024 року в Київському СІЗО ув'язненому нанесли смертельні тілесні ушкодження. Через 6 днів він помер. Уповноважений зазначив, що першочергові документи СІЗО на момент події містили інформацію про травмування з необережності. Однак, за наявною інформацією, виявленою командою Омбудсмана під час вивчення обставин події та відповідних документів, співробітники СІЗО ще на момент інциденту, ймовірно, знали справжні обставини, а саме навмисне спричинення тілесних ушкоджень, але не повідомили про це ані прокуратуру, ані слідчі органи. У липні 2025 ДБР розпочало кримінальне провадження.

Ще один випадок катування ув'язнених зафіксовано в одній із виправних колоній м. Харкова.

За інформацією Офісу Генерального прокурора¹, керівництво зазначеної установи виконання покарань, примушували ув'язнених до безоплатної праці, зокрема і понаднормової. Для цього, використовуючи оперативних та інших співробітників установи, систематично принижували людську гідність цих осіб, застосовуючи при цьому залякування, тиск, маніпуляції, шантаж, погрози та образи. Окрім цього, працівники колонії до ув'язнених безпідставно застосовували заходи дисциплінарного впливу.

Ситуація із катуваннями та жорстоким поведінням в установах виконання покарань України залишається надзвичайно проблемною. Її складність обумовлюється високим рівнем латентності цього явища: значна частина випадків катувань не доходить до стадії офіційного розслідування через страх потерпілих, тиск адміністрацій установ та навмисне приховування слідів злочинів. Це створює атмосферу безкарності та підриває довіру до державних інституцій.

Особливої уваги ця проблема набуває в умовах воєнного стану. В той час, коли держава докладает значних зусиль для захисту своїх громадян від зовнішнього агресора — РФ, важливо також гарантувати, що система виконання покарань не перетворюється на простір внутрішнього насильства та катувань. Ігнорування чи замовчування таких випадків грає на користь російській пропаганді, яка активно використовує будь-які порушення прав людини для дискредитації України на міжнародній арені.

³² https://ombudsman.gov.ua/news_details/zamovchuvannya-smerti-v-kiyivskomu-sizo-prihovuvannya-pravdi-ta-sproba-uniknuti-pravosuddya

V. Умови тримання, які визнаються порушенням статті 3 ЄКПЛ

V. I Право на медичне забезпечення

Право на медичне забезпечення осіб, позбавлених волі, є невід'ємною складовою дотримання прав людини. Воно ґрунтується на міжнародних стандартах та національному законодавстві й передбачає, що допомога в місцях несвободи має бути своєчасною, якісною та еквівалентною тій, що надається населенню в цілому. Європейський суд з прав людини у справах, зокрема «Поворозний проти України»³³, неодноразово наголошував, що неналежні умови медичного обслуговування є порушенням статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ)³⁴.

Результати моніторингових Уповноваженого у 2023, 2024 та 2025 роках, а також моніторинги, проведені громадськими організаціями, свідчать про системність виявлених проблем, а відсутність належного реагування на попередні рекомендації лише поглиблює кризу у сфері медичного забезпечення осіб, позбавлених волі.

У 2025 році під час відвідування філії Державної установи «Центр охорони здоров'я ДКВС України» (ДУ «ЦОЗ ДКВС України»)^{35 36} Уповноваженим було виявлено низку порушень. Зокрема через дефіцит лікарів психіатра та терапевта профілактичні огляди проводяться неповно, медична документація та журнал тілесних ушкоджень ведуться з порушеннями, відсутні фотофіксації та повідомлення прокурору. Стоматологічна допомога обмежена, немає рентген-обладнання, що ускладнює діагностику та підвищує ризики інфекцій. Не надається замісна підтримувальна терапія для осіб з психічними та поведінковими розладами, є прострочені медичні вироби. Пацієнтів змушують харчуватися у загальній їдальні без дієтичного меню, комунальні заклади відмовляють у лікуванні за направленням. Приміщення медчастини потребують ремонту та дезінфекції, не організовано конфіденційні звернення, а медвідходи зберігаються з порушенням норм.

Також за даними моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49 (медична частина № 49 філії ДУ Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України в Черкаській та Кіровоградській областях) та медичної частини Сумської виправної колонії № 116, проведеного Харківською правозахисною групою та ГО «Захист в'язнів України»^{37 38}, зафіксовано низку системних порушень у сфері медичного забезпечення. Насамперед це кадровий дефіцит, який унеможливорює повноцінні профілактичні огляди та належне надання допомоги, недоліки у веденні

³³ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f35#Text

³⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

³⁵ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-29082025-zvit-mch-117.pdf>

³⁶ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-27082025-zvit-mch-46-2-vidnovleno-avtomatichno.pdf>

³⁷ <https://khpg.org/1608814815>

³⁸ <https://khpg.org/1608814884>

медичної документації (відсутність стаціонарних карт, інформованих згод пацієнтів, неналежна фіксація тілесних ушкоджень, відсутність належного обладнання).

Не забезпечено спеціалізовану допомогу, зокрема програми замісної підтримувальної терапії для осіб із наркотичною залежністю та належну реабілітацію для людей з інвалідністю. Порушено вимоги щодо доступності приміщень для маломобільних осіб.

Матеріально-технічна база медичних частин у незадовільному стані.

Загалом виявлені порушення свідчать про неналежний рівень медичного забезпечення, що суперечить як українському законодавству, так і міжнародним стандартам гуманного поводження з ув'язненими.

Варто зауважити, що аналогічні недоліки були виявлені й під час відвідування установ Уповноваженим у 2024 році.

У 2024 році Уповноважений перевіряв заклади Державної установи «Центр охорони здоров'я ДКВС України» (ДУ «ЦОЗ ДКВС України») та виявив численні порушення, попри попередні рекомендації.

Ключовою проблемою медичного забезпечення в установах ДУ «ЦОЗ ДКВС України» є брак кваліфікованого персоналу, через що до обов'язків молодшого медичного складу часто залучають засуджених. Первинні та профілактичні огляди у більшості випадків не проводяться, що унеможлиблює належний моніторинг стану здоров'я і своєчасне виявлення хвороб. Ситуацію ускладнює відсутність доступу до електронної системи охорони здоров'я, що перешкоджає отриманню медичної історії ув'язнених.

Порушенням прав на конфіденційність є проведення консультацій у присутності немедичного персоналу. Також поширені затримки в доступі до лікарів, особливо у слідчих ізоляторах. Лікарні страждають від нестачі ліків, випадків використання прострочених препаратів та неналежного зберігання й утилізації відходів. Окрім того, харчування засуджених у медичних закладах здійснюється відповідно до норми № 8, закріпленої постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336³⁹. Утім, ці норми є застарілими й не відповідають сучасним стандартам збалансованого раціону та потребам хворих.

Варто зауважити, що такі ж проблеми були зафіксовані Уповноваженим **і у 2023 році**⁴⁰. Так, камери та палати у медичних частинах і лікарнях часто не відповідали санітарним вимогам, що створювало ризик поширення інфекцій, зокрема туберкульозу, адже ізолятори не відповідали сучасним стандартам.

³⁹ Норми харчування осіб, яких утримують в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 № 336 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-92-н#Text>

⁴⁰ https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_довідка_Уповноваженого_за_2023_рік.pdf

Системними проблемами було визначено формальність або відсутність проведення профілактичних оглядів, неналагодженість співпраці між психіатрами та соціально-психологічною службою, що ускладнювало запобігання самогубствам та сприяє погіршенню психічного здоров'я ув'язнених. Медична допомога особам із психічними розладами надавалася з порушеннями закону, а пенітенціарна система була не здатна забезпечити повноцінне хірургічне чи паліативне лікування.

Встановлено також порушення права на конфіденційність даних про здоров'я спричинене невинуватим контролем адміністрації за роботою медчастин. Випадки тілесних ушкоджень фіксувались неналежно або взагалі не реєструвались.

Таким чином, моніторинг Уповноваженого у 2023–2025 роках та дані громадських організацій підтверджують сталість проблем у сфері медичного забезпечення осіб, позбавлених волі. Основними недоліками є нестача кваліфікованого персоналу, формальність або відсутність профілактичних оглядів, неналежна організація психіатричної допомоги, дефіцит обладнання та медикаментів, використання прострочених препаратів. Приміщення медичних частин часто не відповідають санітарним вимогам, що створює ризики поширення інфекцій, зокрема туберкульозу. Усе це свідчить про системну кризу, яка суперечить як національному законодавству, так і практиці ЄСПЛ (стаття 3 ЄКПЛ).

Необхідно забезпечити укомплектування медичних частин кваліфікованими кадрами, модернізувати обладнання та лікарське забезпечення, налагодити регулярні профілактичні огляди та співпрацю між психіатрами й соціально-психологічною службою. Важливо гарантувати доступ медперсоналу до електронної системи охорони здоров'я, оновити санітарно-гігієнічні умови та ізолятори для протидії інфекціям, а також забезпечити належну фіксацію тілесних ушкоджень із повідомленням прокурора. Крім того, слід оновити норми харчування з урахуванням сучасних стандартів і потреб хворих, а також обмежити адміністративний контроль задля збереження конфіденційності медичних даних (лікарської таємниці).

V.II Право на гідні умови тримання

Частиною першою статті 115 КВК України передбачено, що норма жилої площі на одного засудженого не може бути менш як 4 м². Однак, під час проведення моніторингових візитів як Уповноваженим, так і громадськими моніторами, зафіксовано недотримання цієї вимоги у камерних приміщеннях.

У 2025 році Уповноважений здійснив низку моніторингових візитів, які підтвердили факти порушень норм житлової площі.

Так, під час відвідування Замкової виправної колонії № 58⁴¹ та Полтавської установи виконання покарань № 23⁴² зауважив про **переповненість камер**.

У пункті 13 Сьомої Загальної доповіді Європейського комітету із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі - Європейський комітет) [CPT/Inf (97) 10] зазначено, що проблема із переповненими камерними приміщеннями призводить до негігієнічних умов, постійної відсутності приватності, перезавантаження медичних служб та інфраструктури установи й тому потребує виправлення.

Окрім цього, така ситуація є приводом до подання чергових заяв проти України до Європейського суду з прав людини

Ця проблема є системною, зокрема для Полтавської установи виконання покарань №23. Так, лише протягом 2024 – 2025 років Європейським судом з прав людини проти України ухвалено 2 рішення - «Skorokhod and Others v. Ukraine» та «Martyshchenko and Others v. Ukraine» щодо 3 заявників, які утримувалися у цій установі.

У зазначених рішеннях констатовано порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою, пов'язаних з нестачею житлової площі у камерних приміщеннях. Загальна сума призначених відшкодувань склала 22 тис. євро.

Такі порушення властиві й іншим установам. Наприклад, у Дрогобицькій виправній колонії №40⁴³ та Сумській виправній колонії №116⁴⁴, моніторинговий візит до яких у 2025 році здійснювала група моніторів Харківської правозахисної групи та ГО «Захист в'язнів України», також зафіксовано порушення норм житлової площі на одного утримуваного.

Порушення норм площі для утримуваних фіксувались і в попередні роки.

У щорічній доповіді Уповноваженого **за 2024 рік**⁴⁵ зафіксовано, що в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах зберігаються неналежні умови тримання та має місце дискримінація за майновим станом ув'язнених.

⁴¹ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-po-zamkova-vk-58-22052025.pdf>

⁴² <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-15082025-zvit-poltavska-uvp-23.pdf>

⁴³ <https://khpg.org/1608814562>

⁴⁴ <https://khpg.org/1608814884>

⁴⁵ https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_довідка_Уповноваженого_2024_році.pdf

Порушення просторових стандартів фіксуються як у колоніях, так і в слідчих ізоляторах. Так, у Київському СІЗО під час моніторингових візитів у 2024 році виявлено, що фактична площа на одного ув'язненого становила лише 1,19 м² замість передбачених статтею 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення»⁴⁶ - 2,5 м². Унаслідок цього частина осіб вимушена спати по черзі або навіть на підлозі. Аналогічні порушення зафіксовано у Сокирянській виправній колонії (№67), де площа на одного засудженого становила 1,8 м² замість законодавчо встановлених 4 м². У Вільнянській колонії (№11) було виявлено непридатні до використання корпуси, що також сприяло перенавантаженню інших приміщень.

Варто зауважити, що такі ж порушення були зафіксовані й у 2023 році в Харківському СІЗО⁴⁷, і у 2022 році – у Кропивницькому СІЗО⁴⁸.

Порушення встановлених норм житлової площі для утримуваних осіб у пенітенціарних установах має системний характер. Як свідчить інформація, наведена в щорічних доповідях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, такі факти фіксувалися не лише у 2025, а у 2024, 2023 та 2022 роках. Це свідчить про те, що проблема не є поодинокую чи тимчасовою — вона має повторюваний характер і вирішується переважно ситуативно, «гаситься» як пожежа, без системного підходу до усунення причин або ігнорується взагалі.

У ході моніторингових візитів Уповноваженого та громадських організацій **у 2025 році** було виявлено низку інших порушень умов тримання, які можуть розцінюватися як такі, що суперечать статті 3 ЄКПЛ.

Зокрема, у Замковій виправній колонії №58⁴⁹ зафіксовано практику **постійного відеоспостереження за ув'язненими** у камерах, яке здійснюють у тому числі працівники жіночої статі. Така ситуація порушує право на приватність та гідність, гарантоване статтею 32 Конституції України.

Також як Уповноважений^{50 51}, так і громадські організації^{52 53} під час моніторингових візитів фіксували, що на зовнішніх дверях камер для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, розміщуються **поіменні картки з інформацією про вчинені ними кримінальні правопорушення** Європейський комітет із запобігання катуванням (СРТ) у п. 52 своєї доповіді [СРТ/Inf (2020) 40] наголошував, що така практика має бути

⁴⁶ Стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>

⁴⁷ https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_довідка_Уповноваженого_за_2023_рік.pdf

⁴⁸ <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>

⁴⁹ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-po-zamkova-vk-58-22052025.pdf>

⁵⁰ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-po-zamkova-vk-58-22052025.pdf>

⁵¹ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-15082025-zvit-poltavska-uvp-23.pdf>

⁵² <https://khp.org/1608814562>

⁵³ <https://khp.org/1608814884>

припинена, оскільки вона призводить **до стигматизації** та створює додаткові бар'єри у взаємодії між персоналом установи та засудженими.

Окрему стурбованість викликає поширена в установах «негативна практика» **тривалого одиночного тримання засуджених** до довічного позбавлення волі. Під час інтерв'ю з окремими особами, проведених в умовах конфіденційності, в Замковій виправній колонії №58⁵⁴ було встановлено факти перебування у повній ізоляції протягом трьох років. Європейський комітет у своїй 21-й Загальній доповіді [CPT/Inf (2011) 28] зазначає, що тривале одиночне ув'язнення може мати руйнівний вплив на психічне, фізичне та соціальне здоров'я ув'язнених, а також створює передумови для жорстокого або нелюдського поводження. Такі ж порушення щодо тримання ув'язнених наодинці були виявлені у ДІЗО у Крюковській виправній колонії №29⁵⁵.

Таким чином, виявлені факти свідчать про необхідність негайного перегляду практик у пенітенціарних установах, оскільки вони несуть ризики системного порушення міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Моніторами громадських організацій^{56 57} та Уповноваженим^{58 59} також фіксується проблема **недостатнього природного освітлення** в камерах установ виконання покарань.

Невеликі вікна в камерах або їх надмірна заґратованість не дають можливості забезпечити достатній рівень природного освітлення. Це не відповідає вимогам правила 18.2а Європейських пенітенціарних правил та правила 14 Мінімальних стандартних правил ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Мандели).

Європейський комітет із запобігання катуванням у своїй доповіді за підсумками візиту до України у 2023 році (CPT/Inf (2024) 20, п. 58) закликав українську владу вжити заходів для поліпшення матеріально-побутових умов тримання. Зокрема, йдеться про необхідність забезпечення належного ремонту та санітарно-гігієнічного стану всіх приміщень, регулярного проведення дезінсекції, гарантування доступу до природного освітлення та вентиляції, а також облаштування внутрішніх санітарних приміщень перегородками від підлоги до стелі.

Виявлені порушення свідчать про системні проблеми у сфері забезпечення належних умов тримання, що може розцінюватися як невідповідність міжнародним стандартам та створює ризики порушення статті 3 ЄКПЛ.

⁵⁴ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-po-zamkova-vk-58-22052025.pdf>

⁵⁵ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-30072025-zvit-kryukovska-vk-29.pdf>

⁵⁶ <https://khp.org/1608814562>

⁵⁷ <https://khp.org/1608814884>

⁵⁸ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-po-zamkova-vk-58-22052025.pdf>

⁵⁹ <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit-1-15082025-zvit-poltavska-uvp-23.pdf>

V. III Проблематика довічного позбавлення волі в Україні та її невіршеність через імітаційні законодавчі ініціативи

Довічне позбавлення волі в Україні залишається однією з найбільш дискусійних тем кримінально-виконавчої політики. Попри численні заклики міжнародних організацій та рішень ЄСПЛ, проблема відсутності реалістичної перспективи звільнення для довічно ув'язнених осіб залишається невіршеною. Уряд та парламент ініціювали низку законопроектів, які формально покликані реагувати на вимоги ЄСПЛ, однак на практиці вони мають радше імітаційний характер і не забезпечують належного механізму перегляду вироків та права на надію.

В Україні довічне позбавлення волі є найсуворішим видом кримінального покарання. Станом на 1 січня 2025 року чисельність довічно ув'язнених осіб становила 1579 осіб, в тому числі 30 жінок.⁶⁰

Відсутність реального механізму перегляду довічних вироків уже визнавалась ЄСПЛ як порушення статті 3 ЄКПЛ (справа Петухов проти України №2). У 2019 році ЄСПЛ розглянув справу Petukhov v. Ukraine (№ 2)⁶¹ та констатував порушення Україною своїх зобов'язань за ст. 3 Конвенції у зв'язку з тим, що довічне позбавлення волі, яке відбував заявник, неможливо скоротити. Такий висновок ЄСПЛ зробив на підставі:

- непрозорості й непередбачуваності процедури помилування, що становила на той час єдину можливість скоротити довічне ув'язнення в Україні;
- низької перспективи задоволення клопотань про помилування (на час розгляду справи в ЄСПЛ, було відомо про помилування лише однієї довічно засудженої особи;
- режиму відбування довічного ув'язнення, що не сприяв реабілітації засуджених (ізоляція їх від інших засуджених, практично цілодобове перебування в тюремній камері тощо).

16 вересня 2021 року Конституційний Суд України (далі – КСУ) у справі № 6-р(II)/2021⁶² визнав окремі положення ст.ст. 81 та 82 КК України неконституційними з огляду на те, що інститути умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким неможливо застосувати до довічного позбавлення волі. У вказаному рішенні КСУ також наголосив на потребі ухвалення законодавчих змін, покликаних забезпечити «право на надію» для довічно засуджених в Україні.

18 жовтня 2022 року Верховна Рада України прийняла два Закони України № 2690-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»⁶³ та № 2689-IX «Про внесення

⁶⁰ <https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223>

⁶¹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text

⁶² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

⁶³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>

змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»⁶⁴.

Закон № 2690-IX передбачав такі аспекти:

1. заміна довічного позбавлення волі на більш м'яке покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк можлива у випадку відбуття особою не менше 15 років призначеного судом покарання;
2. строк позбавлення волі, на який може бути замінено довічне позбавлення волі, варіюється від 15 до 20 років;
3. клопотання (подання) про вирішення питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк розглядається колегіально судом у складі трьох суддів.

Закон № 2689-IX встановив:

1. право засуджених звертатися до суду через адміністрацію установи виконання покарань із заявами про надання копій матеріалів кримінального провадження, у тому числі в електронній формі (проблема неможливості засудженого отримати матеріали своєї справи для свого захисту в ЄСПЛ є предметом групи справ «Найдьон проти України»);
2. уточнено порядок заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк; зокрема вказується, що у разі відмови суду замінити покарання, повторне подання щодо цього стосовно осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, може бути внесено через один рік з дня винесення постанови про відмову;
3. разом з поданням щодо можливості представлення засудженого до довічного позбавлення волі до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким адміністрація виправної колонії подає до суду висновок щодо ступеня виправлення засудженого до позбавлення волі; до такого подання, засуджена до довічного позбавлення волі особа повинна подати індивідуальний план виправлення та ресоціалізації;
4. засуджена особа, якій покарання у виді позбавлення волі на певний строк призначено в порядку заміни більш м'яким покаранням та в якій настало право на застосування умовно-дострокового звільнення, додатково повинна подати до суду звіт про виконання індивідуального плану виправлення та ресоціалізації під час відбування більш м'якого покарання.

У 2023 році був прийнятий Наказ Міністерства юстиції України від 19 січня 2023 року № 294/5 «Про визначення ступеня виправлення засудженого»⁶⁵. Він встановлює порядок визначення ступеня виправлення засудженого, методику визначення ступеня виправлення засудженого та форму індивідуального плану виправлення та

⁶⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-20#Text>

⁶⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-23#Text>

ресоціалізації (далі – Наказ № 294/5). З цього часу фактично запрацював механізм, впроваджений законами України, прийнятими у 2022 році.

Таким чином, наразі українське законодавство надає можливість особі, засудженій до довічного позбавлення волі, замінити своє безстрокове покарання строковим (за умови відбуття 15 років ув'язнення та у разі виправлення засудженого), а потім до таких засуджених може бути застосоване умовно-дострокове звільнення за правилами, передбаченими статтею 81 КК України.

Варто зауважити, що заміна покарання є факультативною, тобто суд має право, але не зобов'язаний, застосовувати цю норму. Крім того, відповідно до частини 3 статті 82 КК, суд може замінити покарання лише за умови, що засуджений став на шлях виправлення.

Зміни у правовому регулюванні довічного ув'язнення загалом можна характеризувати позитивно, однак варто підкреслити суттєві недоліки механізму перегляду цього покарання. Зокрема, відсутні норми про звільнення тих, хто вже відбув понад 15 років, що створює дискримінацію та фактично подовжує строки відбуття покарання. Наприклад, якщо засуджений фактично відбуває покарання вже 20 років, то чи може суд врахувати вже відбуті 15 років як умову для заміни покарання, а решту (5 років), зарахувати вже у строк покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що призначене у порядку заміни? Для них не передбачено жодних Перехідних, Прикінцевих чи інших положень, аби поставити їх у рівне становище з тими, хто отримав пожиттєве ув'язнення порівняно недавно — 5-10 років тому.

Не визначено чіткі критерії зарахування фактично відбутого строку, а також відсутній механізм залучення потерпілих і врегулювання питання відшкодування шкоди.⁶⁶

Варто наголосити також на невідповідності позиції КСУ щодо умовно-дострокового звільнення: «...заміна невідбутої частини покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням не має бути передумовою умовно-дострокового звільнення.»⁶⁷. Адже фактичне звільнення можливе за умови проходження обох процедур, передбачених статтями 82 та 81 КК України⁶⁸.

Окрім того, встановлені критерії виправлення (працевлаштування, соціальна комунікабельність, підготовка плану реабілітації) досить складно належно оцінити. Також сумнівним є однаковий процедурний механізм застосування ст. 82 і ст. 81 КК України, незважаючи на різні критерії для їх застосування (в першому випадку засуджений має стати на шлях виправлення, в другому – довести своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці). Ще одним недоліком цього механізму є відсутність урахування стану здоров'я засуджених при вирішенні питання про заміну покарання чи звільнення.⁶⁹

⁶⁶ <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/315244>

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n449>

⁶⁹ <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/315244>

Європейська мережа із судового захисту прав ув'язнених⁷⁰ також вважає, що особи, які прагнуть домогтися пом'якшення вироку, фактично стикаються з подвійними бар'єрами. По-перше, від них вимагають підготовки плану реінтеграції в умовах надзвичайно суворого режиму тримання — повної ізоляції, заборони спілкування з іншими ув'язненими (крім співкамерників) та відсутності будь-якої змістовної діяльності. При цьому вони не мають доступу до підтримки у працевлаштуванні, здобутті освіти чи пошуку житла після звільнення. По-друге, їхні заяви розглядаються за нечіткими критеріями, що надають суддям надмірно широкі дискреційні повноваження.

Через 5 років після винесення рішення у справі Петухов проти України (*Petukhov v. Ukraine (No.2)*), ЄСПЛ повернувся до оцінки механізмів припинення довічного ув'язнення під час розгляду справи Медвідь проти України (*Medvid v Ukraine*)⁷¹. Цього разу відповідність статті 3 ЄКПЛ оцінювалося українське законодавство, яке вже зазнало реформ після попередніх зауважень Суду, та практика його застосування.

Заявник був засуджений до довічного позбавлення волі й на момент запровадження Україною нового механізму вже відбував покарання понад 15 років.

Україна у 2022 році внесла зміни до законодавства, які дали змогу замінювати довічне ув'язнення на строкове після відбуття певного строку. Однак ця нова система на момент започаткування її не діяла ретроактивно для багатьох засуджених, які вже відбували довічне ув'язнення. На думку заявника, цей період був з 09 листопада 2022 року по 03 березня 2023 року – з моменту набрання чинності Законом № 2690-IX до моменту, коли механізм звільнення від довічного позбавлення волі став повністю функціональним «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» № 631/5 від 16.02.2023 року (набрання чинності Наказом Міністерства юстиції України).

Заявник скаржився, що він не мав «реалістичної перспективи звільнення» протягом дуже довгого періоду — що становить порушення статті 3 Конвенції (заборона нелюдського або принижуючого гідність поводження) — через відсутність ефективного механізму перегляду його покарання.

ЄСПЛ визнав порушення статті 3 Конвенції за період з 2 жовтня 2003 року до 3 березня 2023 року та вказав, що в цей проміжок часу заявник перебував у «ситуації невизначеності», без чітких і реалістичних перспектив перегляду свого покарання. Це становить порушення статті 3, оскільки тривале позбавлення волі без належної можливості перегляду може прирівнюватись до принизливого чи нелюдського поводження.

Однак Суд визнав відсутність порушення після 3 березня 2023 року. ЄСПЛ вважав, що після цієї дати новий механізм умовно-дострокового звільнення став функціонувати на достатньо зрозумілих засадах, із чітко визначеними умовами й часовими межами, тож після цієї дати немає порушення статті 3 для заявника.

⁷⁰ <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/315244>

⁷¹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_001-24#Text

Проте ЄСПЛ так і не дав чіткої відповіді на деякі твердження заявника стосовно довічно засуджених, які вже відбувають своє покарання понад 15 років. Доволі дивно, адже сам заявник належить до такої категорії довічно засуджених і наголошував на тому, що йому для остаточного звільнення доведеться відбути мінімум 33 роки позбавлення волі, а не встановлені законом 26 років і 3 місяці; низька тривалість життя довічно засуджених, неналежні умови їх утримання та відсутність якісної медичної допомоги ЄСПЛ теж належно не проаналізовані. Такі показники прямо впливають на можливість довічно ув'язнених досягнути прогресу під час відбування покарання і просто дожити до остаточного звільнення, а тому мали б підлягати ретельнішій оцінці.

Отже, ЄСПЛ визнав реформований Україною механізм перегляду довічних вироків загалом прийнятним. Водночас його практична реалізація не забезпечує належного дотримання принципів рівності та недискримінації щодо всіх засуджених. Таким чином, фундаментальне положення кримінального права про ретроспективну дію законодавчих змін, які поліпшують становище особи, хоч і юридично має місце, але фактично не виконується. Зазначене ставить під сумнів справедливість запроваджених реформ.

VI. Участь установ виконання покарань у публічних закупівлях: ризику та виклики воєнного часу

За інформацією «Донецького Меморіалу»⁷², число працездатних осіб в установах виконання покарань станом на 01.01.2025 становить 20776 осіб (у 2024 році – 19010 осіб). З них забезпечені роботою 8620, у 2024 році – 6414 осіб, у 2023 році – 4925 осіб. Таким чином, менше половини від числа працездатних можуть реалізувати своє право на працю. Ця статистика свідчить про зростання залученості засуджених до виробничої діяльності, що з одного боку є позитивною тенденцією, але з іншого — створює додаткові ризики в умовах воєнного стану.

Прозорість публічних закупівель через систему ProZorro зазвичай є критично важливою для запобігання корупції та забезпечення ефективного використання державних коштів. Водночас в умовах повномасштабної війни така відкритість може створювати загрози безпеці. Деталі угод, що укладаються з установами виконання покарань, здатні надати ворогові цінну інформацію для розвідки та планування ударів по об'єктах, де організоване виробництво для потреб оборонно-промислового комплексу.

Система ProZorro містить вичерпні дані про замовників, виконавців, предмет закупівлі, обсяги, вартість і строки виконання. Цей масив інформації дозволяє навіть некваліфікованому аналітику, що працює на ворога, відстежувати закономірності:

1. Установи виконання покарань можуть виступати постачальниками товарів чи послуг, що вказує на функціонування виробничих потужностей у їхній структурі. Якщо серед замовників є Міністерство оборони, інші відомства чи компанії оборонного

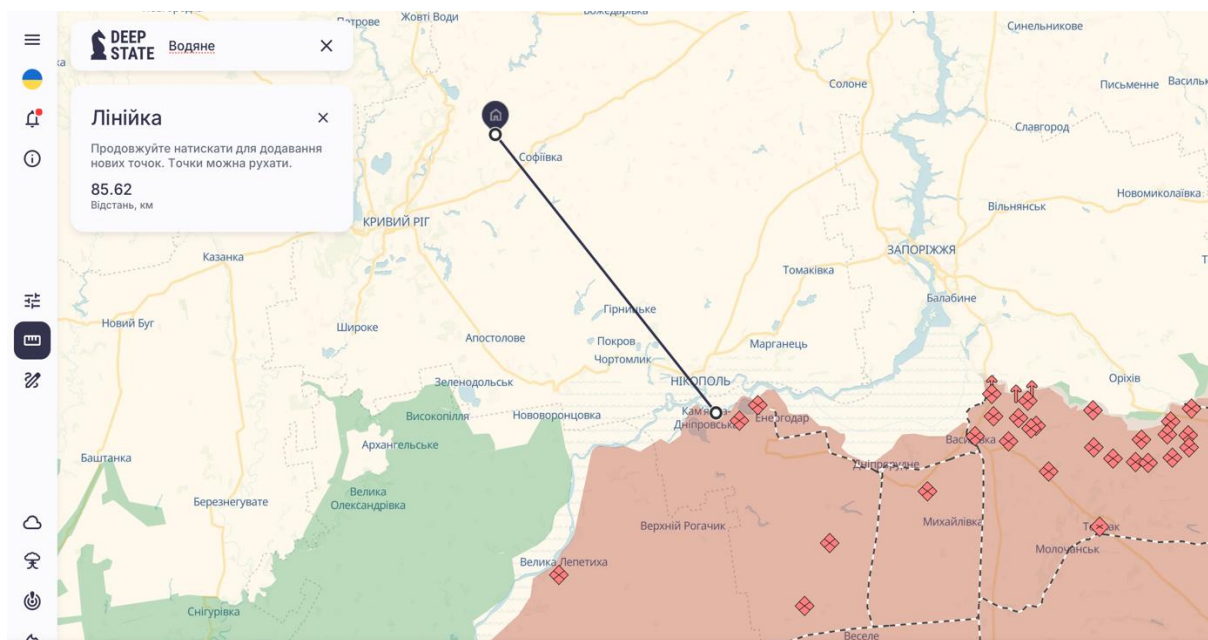
⁷² <https://ukrprison.org.ua/files/docs/1740154236.pdf>

профілю, то це дає підстави припускати, що відповідна продукція виготовляється саме на базі таких установ.

2. Дані про обсяги й вартість закупівель дозволяють оцінити масштаби й характер виробництва. Закупівля великих партій матеріалів може свідчити про серійне виробництво, що має стратегічне значення для оборони.

3. Характер продукції часто свідчить про використання праці засуджених. Це створює додаткові ризики для безпеки не лише персоналу, а й ув'язнених, які фактично стають частиною оборонного потенціалу країни.

Так, наприклад, тендери, опубліковані Водянською виправною колонією № 146, дають можливість оцінити інфраструктурну та охоронну спроможність установи, оскільки оприлюднюють інформацію про ремонт огорожі, інформацію про фельдшерський пункт, відділення соціально-психологічної служби^{73 74 75}. Ця установа знаходиться за 85 км до окупованої території (за даними DeepStateMap)⁷⁶.

Безпосередній зв'язок між конкретними закупівлями й подальшими атаками довести складно, адже часто закупівлі не містять термінів, що напряду свідчать про закупівлю предметів оборонного значення. Однак закупівля матеріалів, які можуть бути використані як у цивільних, так і військових цілях, можуть бути одним із факторів, якими ворог мотивує завдання ударів по пенітенціарних установах. Таким чином, інформація з відкритих джерел потенційно може бути використана ворогом для ідентифікації та вибору цілей. Така ситуація актуалізує питання про баланс між прозорістю закупівель і захистом чутливої інформації в умовах війни.

⁷³ <https://zakupivli.pro/gov/tenders/ua-2024-04-12-006734-a>

⁷⁴ <https://zakupivli.pro/gov/tenders/ua-2023-10-13-010319-a>

⁷⁵ <https://zakupivli.pro/gov/tenders/ua-2023-08-29-009219-a>

⁷⁶ <https://deepstatemap.live/#9/47.6089407/34.1812134>

Висновки

Конституційні та міжнародно-правові гарантії життя та гідності осіб, позбавлених волі, залишаються обов'язковими навіть у період війни, однак на практиці їх забезпечення стикається з певними проблемами.

Атаки Російської Федерації на об'єкти пенітенціарної системи (зокрема приклад Біленьківської колонії) підтверджують системність загрози та вразливість осіб, які не мають можливості врятуватися під час обстрілів.

Наявність нормативної бази (Конституція, міжнародні договори, Постанова КМУ № 934) не гарантує безпеки утримуваних осіб без ефективного механізму реалізації та чіткого алгоритму дій.

Відсутність належно обладнаних укриттів у місцях несвободи створює серйозні ризики для дотримання прав людини, а також ускладнює організацію безпечного перебування як осіб, які в них утримуються, так і персоналу установ.

Відсутність своєчасної евакуації установ, розташованих поблизу лінії фронту, свідчить про несистемність рішень та може кваліфікуватися як неналежне виконання державою позитивних обов'язків із захисту життя та безпеки осіб, які в них утримуються.

Негативний досвід захоплення російськими військами пенітенціарних установ на окупованих територіях (Херсонський СІЗО, Північна колонія № 90) призвело до масових порушень прав людини, катувань і вбивств, що підтверджує критичну важливість своєчасної евакуації.

Приховування деталей евакуаційних заходів у публічному просторі є виправданим з міркувань безпеки, але не повинно слугувати так званим прикриттям бездіяльності чи затримок у прийнятті рішень.

Незважаючи на конституційні та міжнародні гарантії абсолютної заборони катувань, практика жорстокого поводження в установах виконання покарань України продовжує існувати. Виявлені у 2024–2025 рр. випадки катувань і смертей в УВП (Полтавська колонія, Київське СІЗО, колонія у Харкові) демонструють системний характер проблеми та участь або покривання персоналом адміністрацій.

Проблема катувань набуває особливої небезпеки в умовах воєнного стану: вона підриває довіру до держави, послаблює її правову позицію на міжнародній арені й використовується російською пропагандою для дискредитації України.

Впродовж років спостерігаються проблеми із медичним забезпеченням утримуваних осіб через: брак медичного персоналу, недостатнє забезпечення медичних частин ліками, обладнанням для діагностики та лікування засуджених та ув'язнених, а також залежність медичного персоналу від адміністрації установ.

Умови тримання осіб залишаються незадовільними та не завжди відповідають національним і міжнародним стандартам поводження з ув'язненими.

Механізм перегляду довічних вироків, запроваджений в Україні, залишається недосконалим, зокрема через проблеми його практичного застосування. Наявні підходи не повною мірою забезпечують дотримання принципів рівності та недискримінації щодо всіх осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Моніторингові механізми Уповноваженого та громадських організацій демонструють сталість проблем пенітенціарної системи. Рекомендації Уповноваженого не виконуються, а розглядаються формально.

Рекомендації

Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України

Розглянути питання вдосконалення механізму перегляду вироків щодо осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України та відповідних підзаконних нормативно-правових актів з метою забезпечення принципів рівності та недискримінації щодо всіх засуджених.

Кабінету Міністрів України, Мін'юсту, Міністерству охорони здоров'я України

1. Забезпечити оновлення та переоснащення медичних частин і приміщень установ виконання покарань та СІЗО, зокрема створення ізоляторів для інфекційних хворих, діагностичних кабінетів і палат для стаціонарного лікування.
2. Подолати кадровий дефіцит у пенітенціарній медицині шляхом запровадження доплат, надбавок, ротації та програм реабілітації медичних працівників, які працюють у місцях несвободи.
3. Гарантувати стабільне забезпечення медичних частин лікарськими засобами та базовим діагностичним обладнанням на основі системного планування та належного фінансування.
4. Врегулювати нормативно порядок взаємодії між МОЗ України та ДКВС для забезпечення оперативного та безперервного надання медичної допомоги, з чіткими алгоритмами дій у невідкладних і спеціалізованих випадках.
5. Забезпечити обов'язкове дотримання медичних протоколів та безперервність лікування, у тому числі під час етапування і переміщення засуджених, закріпивши пріоритет охорони життя і здоров'я над цілями покарання.
6. Зменшити рівень недовіри між засудженими та персоналом шляхом створення незалежної медичної служби, гарантування медичної таємниці.
7. Розробити та впровадити спеціальне нормативне регулювання для засуджених з особливими потребами, забезпечивши належний медичний супровід, лікування та догляд.
8. Оновити нормативне регулювання харчування в установах виконання покарань, зокрема норми № 8, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 № 336, з урахуванням сучасних медичних стандартів, потреб осіб з недоліками здоров'я, осіб із хронічними захворюваннями та інвалідністю.

Офісу Генерального прокурора, ДБР

1. Забезпечити своєчасне, ефективне та прозоре розслідування та притягнення до відповідальності за загибель і поранення засуджених і утримуваних, які постраждали від обстрілів, через бездіяльність посадових осіб, відповідальних за безпекові процеси в установах, в тому числі за процеси евакуації.
2. Сформулювати політику публічної комунікації держави щодо виявлених порушень прав осіб, утримуваних в установах пенітенціарної системи, (зокрема застосування насильства з боку адміністрації установ) і реакції на них.

3. У разі виявлення фактів чи надходження скарг про застосування насильства в УПУ чи УВП, мінімізувати контакти потерпілих з адміністрацією установи після подання скарги, зокрема шляхом негайного переведення потерпілих до інших установ або відокремлених блоків (у співпраці із Мін'юстом).

Мін'юсту, ДКВС, ДСНС

1. Посилити практичну реалізацію положень Постанови № 934, шляхом створення чітких алгоритмів взаємодії між Мін'юстом, ДКВС, військовими адміністраціями та правоохоронними органами щодо евакуації утримуваних із небезпечних територій.
2. Актуалізувати та прискорити виконання Стратегії реформування пенітенціарної системи, зосередивши пріоритет на безпеці й захисті життя в умовах війни.
3. Здійснювати регулярний моніторинг ризиків та оновлення планів евакуації. Забезпечити належне облаштування укріплень та захисних споруд в УВП та УПУ.

Мін'юсту, ДКВС

1. Забезпечити належне фінансування і ресурсне забезпечення евакуаційних заходів, включаючи транспорт, охорону та розміщення осіб.
2. Посилити професійну підготовку персоналу УПУ, УВП, через:
 - регулярне навчання стандартам заборони катувань і поводження з особами під вартою;
 - формування культури «нульової толерантності» до насильства як управлінського принципу;
 - забезпечення достатніми ресурсами органи та установи виконання покарань, створення належних умов праці, конкурентного рівня винагороди та соціально-правового захисту персоналу,
3. Створити умови для забезпечення права утримуваних осіб на належні умови тримання:
 - забезпечити дотримання встановленої норми площі з розрахунку на одного засудженого відповідно до вимог національного законодавства та практики ЄСПЛ.
 - усунути порушення використання системи відеоспостереження відповідно до вимог Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 26 червня 2018 року № 2025/5
 - вжити заходів щодо припинення використання практики одиночного тримання засуджених, які утримуються в камерних приміщеннях;
 - вжити заходів для поліпшення матеріально-побутових умов тримання: забезпечення належного ремонту та санітарно-гігієнічного стану всіх приміщень, регулярного проведення дезінсекції, гарантування доступу до природного освітлення та вентиляції, а також облаштування внутрішніх санітарних приміщень задля забезпечення права на приватність тощо;
 - забезпечити належний рівень безпеки та правопорядку в УВП, УПУ через модернізацію будівель, де тримаються особи, а також удосконалення

інженерно-технічних засобів охорони й нагляду, що сприятиме зменшенню кількості правопорушень та надзвичайних ситуацій.

4. Вжити заходів щодо виконання в повному обсязі завдань, покладених на Мін'юст та ДКВС в рамках стратегічних документів Стратегію протидії катуванням у системі кримінальної юстиції та План дій щодо її реалізації⁷⁷, про Стратегію реформування пенітенціарної системи та операційний план до неї на 2022–2026 роки⁷⁸ та операційні плани до неї, а також Дорожню карту з питань верховенства права, яка містить блок завдань для удосконалення пенітенціарної системи⁷⁹.

Мін'юсту, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини

1. Посилити моніторинг дотримання прав людини в установах виконання покарань та забезпечити реальний захист заявників, які постраждали від катувань і жорстокого поводження, та свідків, а також сприяти розслідуванню випадків катувань та притягнення винних до відповідальності.
2. Забезпечити належне реагування на рекомендації Уповноваженого.

⁷⁷Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1344-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1344-2021-p#Text>

⁷⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text>

⁷⁹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-p#Text>